

χάλκινα κατώφλια

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

ΦΡΑΟΥΣΤ, «Νέα Σύνορα» – Α.Α. Λιβάνη, 1995, νέα έκδοση
αναθεωρημένη, Εκδόσεις Πατάκη, 2010

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΩΚΕΑΝΟΥ, Εκδόσεις Πατάκη,
2000, και νέα έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2007

Η ΨΙΧΑ ΕΚΕΙΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ, Εκδόσεις Πατάκη, 2002

ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΗΣ ΠΕΤΑΛΟΥΔΑΣ, Εκδόσεις Πατάκη, 2005

Η ΑΗΔΟΝΟΠΙΤΑ, Εκδόσεις Πατάκη, 2008

ΑΝΕΜΩΛΙΑ, Εκδόσεις Πατάκη, 2011

ΣΚΗΝΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΙΟ ΤΟΥ ΜΑΤΙΑΣ ΑΛΜΟΣΙΝΟ, Εκδόσεις Πατάκη,
2014

ΛΙΓΕΣ ΚΑΙ ΜΙΑ ΝΥΧΤΕΣ, Εκδόσεις Πατάκη, 2017

ΟΙ ΡΕΤΣΙΝΕΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ, Εκδόσεις Πατάκη, 2019

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΑΥΤΟΥ ΨΥΧΗΣ, Εκδόσεις Πατάκη, 2021

ΠΑΛΙΕΣ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΧΩΡΕΣ, Εκδόσεις Πατάκη, 2023

ΧΑΛΚΙΝΑ ΚΑΤΩΦΛΙΑ, Εκδόσεις Πατάκη, 2025

ΙΣΙΔΩΡΟΣ ΖΟΥΡΓΟΣ

χάλκινα κατώφλια

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία
Πεζογραφία – 613

Ισίδωρος Ζουργός, *Χάλκινα κατώφλια*

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Θανάσης Γεωργίου

Διορθώσεις: Γιάννης Κοτσιφός

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Ισίδωρος Ζουργός, Αθήνα, 2025

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Οκτώβριος 2025

Κ.Ε.Τ. Κ144 Κ.Ε.Π. 618/25

ISBN 978-618-07-1420-3

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213,
ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Στο κοριτσάκι που ετοιμάζεται
να ξεκλειδώσει την πόρτα του κόσμου*

Οι τοξοφόροι Παίονες με τον Πυραίχμην ήλθαν
μακρόθε, από τον Αξιόν, πλατύρροο ποτάμι,
το ωραιότερο της γης...

Ιλιάδα, Β, στ. 848-850, μτφρ. Ιάκωβου Πολυλά

Ω, Οδυσσέα, αφότου βρέθηκες σε τούτο το ψηλόροφο παλάτι
και πάτησες το χάλκινο κατώφλι, αληθινά πιστεύω πως
δεν σε περιμένει κι άλλη περιπλάνηση...

Οδύσσεια, ν, στ. 4-6, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτη

Αλλά σε πείσμα κάθε ατομικής μας συνείδησης, η ψυχή μας
διαιώνίζεται εξίσου ακλόνητα στους κόλπους του συλλογικού
ασυνειδήτου, συγκρίσιμου με θάλασσα πάνω στην οποία η συ-
νείδηση του εγώ θα έπλεε, όμοια με καράβι. Γι' αυτό και τίπο-
τα ή σχεδόν τίποτα από τον αρχέγονο ψυχικό κόσμο δεν έχει
εξαφανιστεί.

Καρλ Γιουνγκ, από το βιβλίο του Φρεντερίκ Λενουάρ,
Καρλ Γιουνγκ – Ο εξερευνητής της ανθρώπινης ψυχής,
μτφρ. Μίνα Πατεράκη-Γαρέφη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αυτός που άκουγε φωνές	13
Η πόλη που άκουγε τον άνεμο	44
Ένα μήλο κομμένο στα δύο	63
Ταΐζω την κουκουβάγια της θεάς Αθηνάς	88
Αγγαρείες ταφής και παλιές ιστορίες	111
Πόσο καπνό βγάζουν τα σκεβρωμένα καράβια;	131
Ίππος και ίππος	151
Συνωστισμός στην εξώθυρα του Άδη	175
Πελαγωμένοι στη θάλασσα	201
Νησιά με δαγκάνες	225
Γυναικών νήσος	245
Τώρα πού;	269
Άνυδρος τρόμος	290
Άλλοι τόποι	306
Όσα είδε ένας μικρός πίθηκος	335
Νηοπομπή	347
Ιόππη	372
Το φεγγάρι που όλα τα γνωρίζει	395

Ισαάκ	419
Νόστοι	443
Σημείωμα του συγγραφέα	469
Πρόσωπα της γραμματείας που εμφανίζονται ή αναφέρονται στο μυθιστόρημα	471
Πηγές – Οφειλές	475

Αυτός που άκουγε φωνές

ΓΕΝΝΗΘΗΚΑ στη μασχάλη του μεγάλου ποταμού, εκεί που έστριβε το ρεύμα και σχημάτιζε ένα πλάτωμα, μian αμμώδη φωλιά με καλάμια. Ο ρόχθος του ολημερίς γινόταν ένα κουβάρι με τον άνεμο, εκείνον τον βορινό, που έσχιζε σαν λεπίδα την κοιλάδα, τον άνεμο που λαχταρούσε να συναντήσει κάτω μακριά τη θάλασσα. Ο ποταμός ήταν ο πρώτος βασιλιάς που γνώρισα. Το όνομά του Αξιός. Το δικό μου όνομα, υποδεέστερο βέβαια από κείνο του ποταμού, ήρθε χρόνια αργότερα.

Τότε, στις αρχές του δικού μου χρόνου, ήμουν απλώς ένα αγόρι που το έδειχναν με το δάχτυλο.

«Ακούει φωνές», έλεγαν ψιθυριστά ο ένας στον άλλον, και τα βλέμματά τους ήταν γεμάτα από περιέργεια και φόβο.

Το χωριό μας ήταν ξεχασμένο, μια κουτσουλιά δίπλα στον Αξιό, ένας καταυλισμός πέρα απ' τους καλαμιώνες, με καλυβόσπιτα από ξύλα και άχυρα, γεμάτος μύγες και κουνούπια, υπήκοος του ποταμού που λατρεύαμε ισάξια με τους θεούς. Δικός του δεν ήταν μόνο ο ρόχθος, που ήταν το τραγούδι μας, δικό του ήταν και το νερό που πίναμε, τα ψάρια του, τα φερμένα ξύλα που μαζεύαμε στις όχθες, καμιά φορά ανάκατα με πτώματα που τα σκυλεύαμε αφαι-

ρώντας χαλκό και φυλαχτά, καθώς οι πόλεμοι πάνω στον Βορρά δε σταματούσαν ποτέ.

Ξυπνούσα στην καλύβα μας και πριν καλά καλά δω τον ήλιο, τραβούσα για να πλυθώ στις όχθες του.

«Καλημέρα, βασιλιά!» έλεγα και χάζευα τους αφρούς του – μου θύμιζαν το γάλα που με περίμενε στην καλύβα.

Επέστρεφα ύστερα από λίγο με πόδια πιο βρόμικα απ' όταν είχα κινήσει για την όχθη και με το λιγνό μου σώμα γδαρμένο απ' τις καλαμιές.

«Αν είχες κρέας επάνω σου, δε θα μ' ένοιαζε», γκρίνιαζε κάθε τόσο η μάνα και με άλειφε με μιαν επούλωτική λάσπη, που την έφτιαχνε από την άμμο της όχθης και βότανα. «Κάποια ώρα τα βουβάλια στο ποτάμι θα σε πάρουν για καλάμι και θα σε μασήσουν...»

«Η...» της έλεγα περιμένοντας τη συνέχεια.

«Ή κάποιος αετός που τον τραβάει το νερό θα βουτήξει από ψηλά και θα σ' αρπάξει σαν μοσχοπόντικα».

Γελούσα πολύ τέτοιες στιγμές με τη μάνα. Τώρα που, χρόνια μετά, νιώθω πιο άνετα με τα λόγια, λέω με βεβαιότητα πως την αγαπούσα. Ναι, αυτό το ανέκφραστο που έκρυβα μέσα μου ήταν αγάπη. Τώρα που βλέπω τις λέξεις καθαρά, που δεν είμαι πια σαν τα τυφλά μωρά της γάτας, τώρα που πλάθω τη λάσπη τους γνωρίζοντας τα εκμαγεία των εννοιών, ξέρω πόσο βαθιά την αγάπησα, παρά το λίγο που την έζησα.

Εκείνα τα χρόνια στους άλλους μιλούσα ελάχιστα, μόνο άκουγα. Στη μάνα έλεγα τα πάντα, όπως ότι περπατώντας μονάχος ανάμεσα στα θεόρατα δέντρα άκουγα όχι μόνο το ποτάμι που κυλούσε αλλά και τους στεναγμούς από τις λεύκες και τα πλατάνια. Άκουγα πώς βαριανασαίνουν οι κωπηλάτες, όταν ταξιδεύουν στο ποτάμι, πώς κροτούν τα πανιά στις ψαρόβαρκες απ' τον αέρα, όμοια με τύ-

μπανα, πώς αγαπιούνται οι νερόκοτες και πώς χλευάζονται οι βαθρακοί μεταξύ τους. Όμως της έλεγα κι άλλα, πως άκουγα ήχους και λέξεις απ' τα σπίτια των θεών, τους καβγάδες που έκαναν τα αντρόγυνα, τι σχεδίαζαν οι αθάνατοι για την κάθε μέρα που μας ξημέρωνε. Άκουγα πώς αναστέναζαν οι νύμφες του ποταμού, πώς τραγουδούσαν, πώς γελούσαν μέσα στα νερά πιτσιλώνοντας η μια την άλλη.

Στις λέξεις θεοί και νύμφες η μάνα σταματούσε αμέσως ό,τι έκανε και κοίταζε γύρω της με φόβο.

«Σσς! Πιο σιγά! Δεν είναι για τον καθένα αυτά που λες...»

Μάταιος κόπος της μάνας αυτές οι προφυλάξεις. Από τότε που είχε λυθεί η γλώσσα μου και γυρνούσα μισόγυμνος στο χωριό, όλοι είχαν καταλάβει πως κρυφάκουγα τους θεούς κι αφουγκραζόμουν όλα τα ξωτικά του δάσους και του ποταμού, όπως εκείνοι άκουγαν το τριζοβόλημα της φωτιάς και το ουρλιαχτό του λύκου τον χειμώνα. Μάταιος ο κόπος της να με προφυλάξει, είχε γεννήσει ένα πλάσμα αλλιώτικο, περίεργο, ένα λεπτό καλάμι με αυτιά που κρυφάκουγαν ακόμη και στις μακρινές γειτονιές των θεών. Αυτός ήμουν, ένα ειδώλιο για ξόρκια, ένα πράσινο στάχυ, ένας γιος που άκουγε τα φαντάσματα.

Τη θυμάμαι κάθε τόσο να την πιάνει ο φόβος, να με σέρνει μέσα στην καλύβα και να με σφίγγει στο στήθος της με αγωνία. Τα μάτια της μαρτυρούσαν την προφητεία του αποχωρισμού. Ίσως άκουγε κι εκείνη φωνές και να το έκρυβε. Είχε μάλλον πάρει από φόβο τους θεούς, όπως και τα φιδόνερα.

Η μάνα καταγόταν από τους Εγγελείς,¹ έναν λαό από κάπου μακριά, που ζούσε με τα χέλια, γι' αυτό είχε βάσι-

1. Εγγελείς ή Εγγέλιοι: ιλλυρική φυλή που κατοικούσε στην περιοχή της λίμνης Οχρίδας.

μους λόγους να πηγαίνει προς τα εκεί το μυαλό της. Φοβόταν το αθόρυβο κακό που έρχεται, φερμένο απ' το βασίλειο της σιωπής, τυλίγεται γύρω από τον λαιμό και τον σφίγγει όπως η πανοπλία το στήθος.

Μια άλλη αλήθεια εκείνης της εποχής ήταν πως δεν έμαθα ποτέ ποιος ήταν ο πατέρας μου, αν και σ' αυτό δεν ήμουν και καμιά εξαίρεση, έτσι ήταν η ζωή τότε στο χωριό. Οι γυναίκες ανήκαν σε όλους, όπως ο ήλιος, το ποτάμι, το χώμα που πατούσαμε. Οι άντρες, όταν δεν έλειπαν απ' τον καταυλισμό, μόλις έπεφτε η νύχτα, κοιμόντουσαν με όποιαν τύχαινε μπροστά τους. Στο χωριό μου ήσουν βέβαιος μόνο για τη μάνα που σε είχε γεννήσει, αλλά με ποιον είχε ζευγαρώσει ήταν άλυτο μυστήριο. Οι άντρες χώνονταν στα γυναικεία σκέλια με την πρώτη ευκαιρία και κανείς δεν ήξερε αν είχε σπείρει παιδιά και πόσα. Γι' αυτό μας μάθαιναν από μικρούς ότι πατέρας μας ήταν ο ποταμός. Χρόνια αργότερα θα αναρωτιόμουν αν συνέβαινε το ίδιο και στην Αμυδώνα, τη μεγάλη πόλη που δεν είχα αξιωθεί να επισκεφτώ, την πρωτεύουσα των Παιόνων. Είχα την απορία αν κι εκεί έλεγαν στα παιδιά ότι πατέρας τους ήταν κάποιο σύννεφο ή ένας θεός που έβραζε από πόθο.

Ήμουν Παίονας αγνώστου πατρός, όμως αγόρι ενός γνωστού και αναμενόμενου προορισμού, να γίνω κι εγώ ένας άντρας της φυλής μου, ένας που κάθε τόσο θα διάλεγε γυναίκες απ' το χωριό. Το τι έγινα τελικά είναι νωρίς ακόμη να το πω.

Τόσο γρήγορα, λοιπόν, σβήνουν τα ερωτήματα για τον πατέρα μου, αφού ένα μαύρο υφαντό σκεπάζει κάθε εικόνα. Αντίθετα, για τη μάνα μου ξέρω αρκετά. Απ' τις πρώτες ιστορίες που άκουγα δίπλα στη φωτιά ήταν πως είχε γεννηθεί μακριά απ' τον ποταμό, σίγουρα όμως δίπλα σε νερό. Η πατρίδα της ήταν προς τα εκεί που δύνει ο ήλιος,

γύρω από μια πολύ μεγάλη λίμνη, που τη μαστιγώνουν άγριοι χειμώνες. Στις όχθες της είναι χτισμένη μια πόλη, που όπως άκουσα τη λένε Λυγκηστίδα.² Η μάνα την είχε επισκεφτεί όταν ήταν παιδί και της είχε φανεί σαν να ήταν πολλά χωριά μαζί, σαν μια φωλιά από χωριά. Πριν αρχίσουν τα ταξίδια μου, δεν μπορούσα να καταλάβω τι είναι πόλη. Τις γνώρισα αργότερα τις πόλεις, έζησα μάλιστα και πώς είναι μια πόλη όταν καίγεται.

Για να επισκεφτεί κανείς τη χώρα των Εγχελέων, χρειάζονται πολλά μερόνυχτα πορείας. Πρέπει να διασχίσεις πυκνά δάση και να προσέχεις τα θηρία, λιοντάρια, πάνθηρες, αρκούδες με καφετιά τομάρια, που μουγκρίζουν δείχνοντας τα δόντια τους και θυμίζουν μαλλιαρούς κορμούς δέντρων.

Ο λαός της μάνας μου, οι Εγχελείς, ήταν αυτοί που ζούσαν με τα χέλια, τα έτρωγαν αλλά και τα λάτρευαν. Άκουσα μάλιστα πως έφτιαχναν κι ομοιώματά τους από ξύλο, χέλια-θεούς, για να τα εξευμενίσουν. Είχαν διαρκώς τον φόβο μη γλιστρήσουν απ' τις φωλιές της λίμνης και φύγουν για πάντα. Μόνο στα όνειρά τους δεν τα ήθελαν, είχαν έγνοια μήπως από λάθος τα πατήσουν, ανατριχίλα και φόβος του ιερού.

Ήταν παιδί η μάνα, όταν την άρπαξαν δουλέμποροι. Τη μετέφεραν μέσα από λαγκάδια και χειμάρρους, ώπου την πούλησαν σε μιαν αγορά στην Αμυδώνα. Εκεί την αγόρασε ένας Παίονας γεροπαράξενος, που αποτραβήχτηκε για να ζήσει μονάχος δίπλα στον Αξιό, κατά κει που ο ποταμός πλησιάζει να χυθεί στη θάλασσα. Όμως λίγο καιρό μετά ήρθαν κι άλλοι εκεί γύρω κι έχτισαν στην αρχή καλύβες και αργότερα λασπόσπιτα. Ακουγόταν γι' αυτόν πως

2. Λυγκηστίδα: αρχαία «χώρα» της Μακεδονίας, βόρεια της Εορδαίας.

ήταν μάγος, κι έτσι εξηγούσαν την απόκοσμη παραξενιά του. Αυτός ήταν και ο λόγος που σύρθηκε κοντά του κάμποση φτωχολογιά κι έστησε το χωριό. Δίπλα του αισθάνονταν ασφάλεια.

Η μάνα μου τον υπηρέτησε ως το τέλος της ζωής του, ακόμα κι όταν έμεινε κατάκοιτος και ξάπλωνε στα άχυρα αναμασώντας ξόρκια και μαντείες. Λέγανε πως τα γηρατειά του έφταιγαν που δεν μπορούσε να την καβαλήσει και γι' αυτό της έμαθε εξαρχής να μιλάει με πνεύματα, κι έτσι της βγήκε το όνομα.

Λένε πως, όταν ο γέρος πέθανε, πάνω από τη νεκρική πυρά μαζεύτηκαν τόσο πολλά χελιδόνια που μαύρισε ο ουρανός και οι φωνές τους τρώμαξαν τα γεράκια στις όχθες. Χρόνια αργότερα, εγώ, ο γιος της μάγισσας, έγινα στα μάτια τους αυτός που άκουγε Φωνές. Μόνο που δε θυμάμαι αν τις άκουγα απ' όταν άρχισαν να με δείχνουν με το δάχτυλο ή νωρίτερα.

Οι παππούδες της μάνας μου, όμως, που ήταν άνθρωποι-χέλια, συχνά έρχονταν στον ύπνο μου. Εκεί, στα πρώτα όνειρα, άρχισα κι εγώ να έχω τον νου μου πού βάζω τα πόδια μου. Έβλεπα χέλια κι άκουγα Φωνές, έμαθα να πατάω με σιγουριά στα όνειρα, να έχω τον έλεγχο στον ανισόπεδο κόσμο τους. Όταν, χρόνια αργότερα, έκανα συντροφιά με τους θεούς, επέζησα χάρη σ' αυτό. Μη νομίζει κανείς πως οι αθάνατοι πάντα ξέρουν πού πατάνε και πού βρίσκονται. Τώρα, με γκρίζα μαλλιά πια, είμαι σίγουρος ότι μόνο οι Μοίρες είναι αυτές που γνωρίζουν ακριβώς τα βήματα.

Παρατηρώ τώρα τα πρόσωπά σας, τη φωτιά που καίει μπροστά μου, και θυμάμαι. Ακούω τώρα τον πλατύρροο ποταμό, φέρνω στον νου μου τον βορινό άνεμο που τάραζε τα νερά του Αξιού και τον περιμένω να έρθει να δροσί-

σει αυτά τα ξύλα, νερό και άνεμος, δηλαδή χρόνος. Είμαι ο Λύκαστος και θυμάμαι. Είμαι εκείνο το αγόρι που άκουγε Φωνές και που είχε την υπέρμετρη φιλοδοξία να κάνει χειραψία με τους θεούς.

Δεν μπορώ να υπολογίσω πόσα ήταν τα χρόνια που έζησα με τη μάνα στο χωριό. Σίγουρα η ζωή μου είχε κι αυτή μασχάλη, μια γωνία που στρίβει, όπως οι όχθες του Αξιού.

Ο κόσμος ξάφνου άλλαξε. Όλα ξεκίνησαν με τραντάγματα και βουητά. Νύχτα ήταν, όταν η γη άρχισε να τρέμει, οι τοίχοι των σπιτιών ράγισαν, και πολλά χοντρά δοκάρια έσπασαν. Οι περισσότερες στέγες στο χωριό βούλιαξαν παρσέρονοντας ξερή λάσπη, καδρόνια, χόρτα, πλιθιά, καλαμωτές, κι όλα αυτά πλάκωσαν τα κορμιά των χωριανών μου την ώρα που κοιμόντουσαν. Όταν ξυπνήσαμε, εκτός απ' τη βουή ακούγαμε κραυγές και κλάματα. Η στέγη στο δικό μας σπίτι είχε αντέξει, μόνο η οροφή κάπως στρογγύλεψε και θύμιζε κοιλιά ετοιμόγεννης φοράδας.

Η μάνα με κράτησε για λίγο στην αγκαλιά της κι ύστερα μ' έσυρε έξω απ' το σπίτι παίρνοντας μόνο δυο σκεπάσματα. Όλα έμοιαζαν λες και κάποιο πνεύμα της γης είχε μεθύσει και κουνούσε πέρα δώθε για ώρα το έδαφος, ανοίγοντας ρήγματα στη γη. Ο κόσμος ράγισε όπως ένα κακοψημένο λαγήνι, ενώ σύννεφα σκόνης σηκώθηκαν από τα γκρεμισμένα σπίτια κι έκρυψαν τον ουρανό. Ένας ταύρος του κάτω κόσμου είχε θυμώσει και κουτουλούσε στις υπόγειες σπηλιές, ανασαλεύοντας πέτρες και χώματα, φέρνοντας παραζάλη και καταστροφή.

Αυτοί που είχαν προλάβει να πεταχτούν έξω απ' τα σπίτια που γκρεμίζονταν άναβαν δαδιά κι έσκαβαν με τα χέ-

ρια στα χαλάσματα, για να ανασύρουν όσους είχαν σκεπάσει οι πλινθότοιχοι και τα χοντρά δοκάρια. Απ' το χωριό έφταναν κραυγές αγωνίας, τσιρίδες και κλάματα. Ανάψαμε κι εμείς ένα δαδί και περιεργαζόμασταν από έξω το σπίτι μας, που έστεκε ακόμη όρθιο. Οι περισσότεροι τοίχοι είχαν μεγάλες ρωγμές, που ξεκινούσαν απ' την οροφή κι έφταναν ως το χώμα, όμως παρ' όλα αυτά εκείνο έμενε όρθιο.

Ανάψαμε φωτιά στην αυλή και καθίσαμε μακριά απ' τους τοίχους, κουκουλωμένοι με τα σκεπάσματα που είχε προλάβει να αρπάξει η μάνα. Την έβλεπα που κοίταζε συνέχεια ψηλά στον ουρανό, κι όταν κάποια στιγμή η σκόνη σκόρπισε και φάνηκαν τα άστρα, με διαβεβαίωσε πως η νύχτα δε θα αργούσε να περάσει. Μάλλον θα είχε εντοπίσει το αστέρι που οι Αχαιοί ονομάζουν Αφροδίτη. Τότε δεν ήξερα ακόμη για τους Αχαιούς, ούτε για τα άστρα, ο ουρανός μού φαινόταν ένα ακατανόητο υφαντό, που σκέπαζε το ποτάμι και το χωριό. Συνέχιζα να ακούω τα λόγια της σιωπηλώς. Το πρόσωπό της, που μισοφωτιζόταν απ' τα λικνίσματα της φωτιάς, ήταν συνοφρυωμένο, μου φάνηκε σαν να φορούσε εκείνη τη μάσκα που είχαμε στις γιορτές για να εξευμενίζουμε τα πνεύματα.

Έξω απ' το σπίτι μας περνούσαν οι συγχωριανοί θρηνώντας και ρίχνοντας κάθε τόσο χώμα στα μαλλιά και στο πρόσωπο. Οι πιο πολλοί ήταν οργισμένοι και μας έβριζαν. Ξάφνου ένα χοντρό λιθάρι πέρασε πάνω απ' τον φράχτη και πλησίασε κυλώντας τη φωτιά. Η μάνα άπλωσε το χέρι και με τράβηξε κοντά της.

«Αύριο το πρωί», μου είπε χαμηλόφωνα, «όλοι αυτοί θα έχουν γίνει λύκοι».

«Όμως οι λυκάνθρωποι εμφανίζονται τη νύχτα με φεγγάρι κι όχι το πρωί», τόλμησα να παρατηρήσω.

«Οι λύκοι της μέρας με φοβίζουν περισσότερο, μόλις φέξει θα έχουμε φύγει».

Έτσι όπως ήμουν στην αγκαλιά της, έστρεψα το κεφάλι και την κοίταξα.

«Για πού;»

«Θα σε αφήσω κάπου μακριά. Εκεί δε θα κινδυνεύεις, όμως εγώ θα πρέπει να ξαναγυρίσω, αυτό το σπίτι είναι ό,τι έχουμε και δεν έχουμε. Σε δυο μήνες τα χωράφια θα δώσουν καρπό, πώς θα ζήσουμε χωρίς φακές και κριθάρι;»

Ένιωσα να κυρώνω, παρότι καθόμουν μπροστά σε δυνατή φωτιά.

«Γιατί θα μ' αφήσεις;»

«Γιατί αύριο θα πούνε πως εσύ είσαι ο φταίχτης για το κούνημα της γης. Σε λοξοκοιτάζουν χρόνια τώρα, σ' έχουν για σπορά κάποιου μοχθηρού θεού. Αν δε φύγουμε, θα σε σύρουν στον βωμό».

«Μάνα, τι λες;»

«Αυτή η νύχτα θα σε μεγαλώσει απότομα, δε θα σου κρύψω τίποτε. Είμαι σίγουρη πως αύριο το πρωί όλοι αυτοί που περνάνε με δαδιά έξω απ' την αυλή μας θα είναι λύκοι και θα διφούν για αίμα, το δικό σου αίμα».

Μείναμε για λίγο βουβοί, είχα μόλις συναντηθεί με τον τρόπο· η πρώτη γνωριμία. Η γη συνέχισε να τραντάζεται, το σπίτι μας όμως άντεχε ακόμη.

«Θα ῥθεις κι εσύ μαζί μου», της είπα μόλις σταμάτησε ένα ακόμη υπόγειο βουητό.

«Δε θα με δεχτούν, γιατί θα πάμε στον ναό της Λευκής Θεάς, εκεί ζούνε μόνο ιέρειες, παρθένες».

«Μα, εγώ...»

«Σώπα και προσευχήσου στους θεούς. Ένα παιδί, ακόμη κι αν είναι αγόρι, δε θα το παραπετάξουν να το φάνε τα αγρίμια, έτσι νομίζω...»

«Κι αν με διώξουν;»

«Τότε θα φύγουμε μαζί πέρα μακριά. Αν είναι να μας φάνε τ' αγρίμια, θα σ' έχω ως την τελευταία στιγμή αγκαλιά».

«Τ' αγρίμια μπορώ να τα σκοτώσω, μάννα, γιατί μια Φωνή μου λέει πως δεν είμαι παιδί. Πες μου όμως, πόσων χρόνων είμαι;»

«Από τότε που σε γέννησα ήρθαν κι έφυγαν δέκα καλοκαίρια».

«Πόσα είναι τα δέκα, μπερδεύτηκα...»

«Όσα τα δάχτυλα των χεριών σου».

Έσφιξα ασυνείδητα τα δάχτυλα στις χούφτες μου, χώθηκα πιο βαθιά στην αγκαλιά της και σώπασα, γιατί άκουγα και πάλι Φωνές. Υπήρχαν φορές που, αν και ζούσα χρόνια μαζί τους, οι Φωνές με τρόμαζαν.

Αυτή η τελευταία Φωνή ήταν σαν να με καλούσε μια γυναίκα από κάπου μακριά, δεν ξεχώριζα πολλά, λίγες μόνο λέξεις: *Φύγε! Οι Μοίρες ξέρουν... Τώρα αρχίζουν τα μονοπάτια των θεών... Φύγε! Φύγε!*

Σκούπισα ένα δάκρυ απ' τα μάτια μου. Το στήθος της μάννας μου μύριζε όπως το ζεστό ψωμί. Ήθελα αυτό το ψωμί να το φάω, να την καταπιώ ολόκληρη, να την έχω μέσα μου για πάντα.

Καταφέραμε να ξεγλιστρήσουμε απ' τους χωριανούς, όταν άρχισε να ροδίζει ο ουρανός απ' τη μεριά της ανατολής. Ήταν σημάδι της μοίρας που το σπίτι μας ήταν απ' τα τελευταία του χωριού, έτσι δεν ήμασταν στη θέα τους. Εκείνοι συνέχιζαν ακόμη τον βουερό θρήνο, αφού κάθε τόσο ξέθαβαν από τα ερείπια νεκρούς. Μύριζε παντού χώμα, ενώ απ' τα σύννεφα της σκόνης, που είχαν πια κατακαθίσει κι

είχαν ενωθεί με την υγρασία της νύχτας, είχε απλωθεί παντού μια ασπριδερή λάσπη. Άγρια και οικόσιτα ζώα είχαν βουβαθεί, ενώ κάθε τόσο ακουγόταν κι ένας καινούριος γδούπος από κάποιον μισογκρεμισμένο τοίχο που σωριαζόταν στο χώμα. Μερικές στέγες, που δίπλωναν προς το εσωτερικό των σπιτιών, αργά ή γρήγορα έσπαγαν και χύνονταν πάνω σε κρεβάτια, σκαμνιά, τραπέζια και εστίες. Στον κεντρικό βωμό του χωριού είχε πέσει το χρωματιστό ξόανο της φοραδοκέφαλης θεάς, και οι χάντρες, τα μάτια της, ξεκόλλησαν και σκόρπισαν πάνω στο ξεραμένο αίμα των θυσιών.

Κινήσαμε με γρήγορο βήμα για το ποτάμι. Η μάνα ήταν φορτωμένη έναν μεγάλο μπόγο, όπου είχε χώσει βιαστικά δυο χιτώνες, ένα τομάρι αρκούδας, που μύριζε ακόμη την ψυχή της, τη μικρή μας χύτρα κι ένα κύπελλο με δυο λαβές. Αργότερα, σκαλίζοντας τα πράγματά της, θα ανακάλυπτα ένα μαχαίρι, ένα φυλαχτό της θεάς, δυο πέτρες για το άναμμα της φωτιάς κι ένα μικρό κανάτι γεμάτο αλεύρι. Στην πλάτη μου κουβαλούσα στρωσίδια, τυλιγμένα σφιχτά με χοντρό σχοινί, κι ένα λαγήνι για να γεμίζουμε νερό απ' το ποτάμι.

Βγήκαμε μέσα απ' τα ψηλά δέντρα στην όχθη. Μας υποδέχτηκε η βουή του Αξιού, ενώ πάνω απ' τα νερά είχε απλώσει τα φτερά του το πρώτο γεράκι της μέρας.

«Βαδίζουμε αντίθετα από το ρεύμα», μου είπε η μάνα και μου έδειξε κατά τον Βορρά. «Όποτε το μονοπάτι θα το φράζουν βράχια, θα χωνόμαστε στα δέντρα και με την πρώτη ευκαιρία θα ξαναβγαίνουμε στην όχθη. Δέσε σφιχτά τα σανδάλια σου και πρόσεχε πού πατάς. Το μόνο που δε θέλουμε είναι να μείνεις ξυπόλυτος. Κατάλαβες;»

Κούνησα το κεφάλι κι αφέθηκα να χαζεύω το γεράκι ψηλά, που είχε ζυγίσει τα φτερά του κι έμενε μετέωρο πάνω απ' το ποτάμι.

«Αν ήμασταν πουλιά, όλα θα ήταν για μας πιο εύκολα», σχολίασα.

«Να λες μόνο τα απαραίτητα!» μ' έκοψε με αυστηρό τόνο. «Η ανάσα σου αξίζει πιο πολύ κι από χρυσάφι, μην την ξοδεύεις λέγοντας ότι σου κατέβει».

Ντράπηκα, κούνησα βουβά το κεφάλι και την ακολούθησα φροντίζοντας να βαδίζω πάνω στα δικά της πατήματα, γιατί ήταν άνοιξη, και τα φίδια είχαν ξετρυπώσει απ' τις φωλιές τους.

Όσο βαδίζαμε στις αμμουδερές όχθες, η πρωινή πορεία δεν ήταν κουραστική. Κάποια στιγμή όμως λοξοδρομήσαμε, μπήκαμε στο παραποτάμιο δάσος και χωθήκαμε μέσα σε βάτα και ψηλά χόρτα. Εκτός απ' τα πατήματά μας ακούγονταν τώρα οι τρίλιες των πουλιών, όμως πιο πολύ η ανάσα της μάνας. Ο μπόγος της ήταν βαρύς, το ίδιο και η καρδιά της. Φεύγαμε μακριά, και εγώ δίσταζα να ρωτήσω πού ήταν αυτός ο ναός. Έπρεπε να κρατάω τις ανάσες μου και να τις ξοδεύω μόνο στο βάδισμα.

Σε κάποια σημεία, όταν το δάσος πλησίαζε και πάλι την όχθη, άκουγα ξανά το βουητό του νερού, και ήταν αυτό μια παρηγοριά, μόνο που δίσταζα να το πω. Δεν της είχα μιλήσει ποτέ γι' αυτό που μου ψιθύριζαν οι Φωνές, όταν μου έκαναν συντροφιά: ότι αυτή ήταν η μάνα μου, και ο Αξιός ο πατέρας μου. Αν και τότε δεν ήξερα πολλά για το πώς γίνονται τα παιδιά, ενώ για τα ζώα ήξερα, την είχα φανταστεί να μπαίνει στα ρηχά του ποταμού, να ανοίγει τα πόδια της και με δυνατή φωνή να προσεύχεται. Κάθε φορά που αναγκαζόμασταν να ξεμακρύνουμε απ' την όχθη, γιατί συναντούσαμε αδιάβατα βράχια, ένιωθα ορφανός από πατέρα. Ούτε αυτό της το είπα.

Περπατούσαμε τρεις μέρες και τρεις νύχτες. Όσες φορές βλέπαμε από μακριά να κατεβαίνουν βάρκες, χωνόμα-

στην πίσω από καλαμιές όπως τα θηράματα. Όταν άρχιζε να πέφτει το φως, με τραβούσε κατά τη μεριά του δάσους, αναζητώντας ένα ψηλό και θαλερό δέντρο, για να με βάλει επάνω του να κοιμηθώ σαν τα πουλιά. Ήμουν τόσο μικροκαμωμένος κι ελαφρύς, ένας λευκός κορμοράνος, που μ' ένα κομμάτι ανθεκτικό υφαντό και λίγο σχοινί μού έστηνε ένα λίκνο, που το στερέωνε στα πιο ψηλά κλαριά. Εκείνη φύλλιαζε κάπου κοντά στις ρίζες. Τώρα που τα συλλογίζομαι όλα αυτά, νομίζω πως το μεγαλύτερο μέρος της νύχτας θα έμενε άγρυπνη για να με φυλάει. Ίσως να ανέβαινε για λίγο στα πρώτα χοντρά κλαδιά και να δενόταν πάνω τους, από φόβο μην γκρεμιστεί μες στη νύχτα και με παρατήρει μονάχο, να με μεγαλώσουν οι αετοί.

«Γιατί δεν πάμε να κοιμηθούμε στην αμμουδα, στο ποτάμι;» τη ρώτησα την πρώτη νύχτα.

«Εκεί μαζεύονται όλα τα αγρίμια για να πιουν νερό. Θα ήταν σαν να τους προσφέραμε το κρέας μας σε πιάτο».

Λίγο πριν με πιάσει ο ύπνος μέσα στα πυκνά φυλλώματα μιας βελανιδιάς ή σε κάποιον πλάτανο, αφημένος στα ξύλινα μπράτσα τους, προσπαθούσα να ακούσω πάλι τις Φωνές μου. Τις περίμενα να έρθουν απ' τον μηνίσκο της σελήνης, ίσως κι απ' τον κόσμο των νεκρών. Είχα την ανάγκη να νιώσω πως η καινούρια ζωή που ζούσα σαν ορνίθι στα κλαδιά θα είχε κάτι κοινό με τα χρόνια στο χωριό. Αλίμονο, εκεί πάνω στα κλαδιά, στην αυτοσχέδια κούνια μου, στο λίκνο που 'χε φτιάξει η μάνα με τα χέρια της, άκουγα μόνο τις φωνές του δάσους: τις νυφίτσες, όσες αγριομέλισσες αγρυπνούσαν, τις βίδρες, τους κάστορες και καμιά φορά το απειλητικό μούγκρισμα μιας αρκούδας, που είχε θυμώσει αντικρίζοντας τον αστερισμό της στον ουρανό.

Την πρώτη νύχτα, κάθε τόσο τη ρωτούσα ότι μου ερχόταν στο μυαλό, για να βεβαιωθώ πως ήταν ακόμα κάτω

στις ρίζες και συνέχιζε να με προστατεύει μες στο βαθύ σκοτάδι. Ύστερα βάλθηκα, πριν κλείσω τα μάτια, να μετράω τα δάχτυλα των χεριών μου. Ήμουν δέκα χρονών και μέσα απ' τα φύλλα μισοέβλεπα τη σελήνη.

Όταν αντίκρισα πρώτη φορά τον ναό της Λευκής Θεάς στο μεγάλο ξέφωτο, τα πόδια μου ήταν ήδη γεμάτα φουσκάλες και πληγές. Παρά τους πόνους που ένιωθα, έμεινα βουβός μ' ανοιχτό το στόμα. Ότι είχα δει μέχρι τότε από κτίσματα ήταν μόνο τα σπίτια στο χωριό. Απλά δωμάτια από πλίνθους, καλαμιές και ξύλα, με μια τρύπα στη σκεπή για να φεύγει ο καπνός της εστίας. Τώρα μπροστά μου απλωνόταν ένα μεγάλο πέτρινο οικοδόμημα με κίονες, ψηλές πόρτες και παράθυρα. Τα δικά μας σπίτια δεν είχαν παράθυρα, μια πόρτα μόνο, που δε διέφερε και πολύ από αυτήν της αυλής. Ο σύρτης ήταν ένα χοντρό παλούκι, που σφήνωνε γερά πίσω της, για να μην έρχονται τα αγρίμια και ξυπνήσουμε μια νύχτα με την ανάσα τους στον λαιμό μας.

Ένιωσα το χέρι της μάνας να πιάνει το δικό μου.

«Φτάσαμε», μου είπε και μου έσφιξε τα δάχτυλα.

Δε θυμάμαι να αισθανόμουν κάτι άλλο πέρα από θαυμασμό για τον ναό. Σήμερα θα μου περνούσαν απ' το μυαλό ένα σωρό σκέψεις, όπως αν η Λευκή Θεά είχε αποκτήσει ποτέ της παιδιά, αν είχε κάποτε κοιμηθεί επάνω σε δέντρο, αν είχε φάει ποτέ της ποντίκι ή ωμά ψάρια του ποταμού. Δεν ήξερα τότε πώς ήταν στο πρόσωπο οι θεοί, μόνο τις Φωνές τους άκουγα.

Πλησιάσαμε με αργά βήματα, ώσπου δεν άργησαν να μας μυριστούν τα σκυλιά τους, που ήταν δεμένα σε μια πέτρινη κρήνη. Τα γαβγίσματά τους ξεσήκωσαν ένα σμήνος πουλιά, που σχημάτισαν σύννεφο πάνω απ' το κεφάλι μας.

«Μας είδαν», είπε κάποια στιγμή η μάνα και σταμάτησε.

Μια γερόντισσα μ' έναν λευκό χιτώνα στεκόταν μπροστά στην είσοδο και μας παρατηρούσε. Η ζωή μου είχε αρχίσει πάλι να στρίβει σαν τη μασχάλη του ποταμού, μόνο που δεν ήξερα πού με οδηγούσε αυτή η νέα κοίτη.

Οι τόσο παλιές μνήμες μου θυμίζουν τις κλωστές του αργαλειού: τότε είναι σε μια σειρά και τότε περιπλέκονται και κόβονται. Ποτέ μου δεν έμαθα αυτήν τη γυναικεία τέχνη, ίσως γι' αυτό οι κλωστές του δικού μου αργαλειού μπερδεύονται, και το υφαντό μένει ανολοκλήρωτο.

Δε θυμάμαι τι είπε η μάνα με τη γερόντισσα, άλλωστε ήμουν μακριά και δεν άκουγα. Μιλούσαν ώρα πολλή, που εμένα μου φάνηκε ολόκληρο γέμισμα και άδειασμα του φεγγαριού. Είχα καθίσει στο πεζούλι της πέτρινης κρήνης και είχα αφήσει να με μυρίσουν τα σκυλιά του ναού, για να σταματήσουν να γαβγίζουν. Πεινούσα. Τα πόδια μου μυρμήγκιαζαν, και οι πληγές μου έτσουζαν. Ήθελα να βάλω επάνω τους τη θεραπευτική λάσπη της μάνας και να κοιμηθώ κατάχαμα. Τρεις μέρες πάνω σ' ένα δέντρο μού είχαν φανεί πάρα πολλές, δεν ήμουν πουλί. Ας με άφηνε η γερόντισσα να ξαπλώσω στο λασπερό χώμα έξω απ' τη γούρνα της πηγής και να κλείσω τα μάτια μου.

Η αρχιέρεια, που στεκόταν έξω από τη μεγάλη πόρτα, πείστηκε τελικά απ' τα παρακάλια της μάνας να μείνω κοντά τους, γιατί αλλιώς θα μ' έτρωγαν τα θηρία του δάσους – έτσι της τόνισε και δεν έκανε καμία αναφορά στους συγχωριανούς μας, που ακόνιζαν τα μαχαίρια τους κι ήθελαν να με οδηγήσουν στον βωμό. Ένα παιδί μολυσμένο απ' τους θεούς δεν το ήθελε κανείς δίπλα του. Να μείνω στον ναό δεν μπορούσα, δέχονταν μόνο νεαρά κορίτσια, πριν τους έρθει το πρώτο αίμα, κι αυτά ύστερα από αυστηρή επιλογή. Έναν υπηρέτη όμως μπορούσαν να τον θρέψουν, αρκεί να εισέρχεται στον ναό μόνο με την άδειά τους και να δου-

λεύει για το φωμί του απ' την ανατολή του ήλιου ως το βαθύ σκοτάδι.

Η μάνα με αποχαιρέτησε με μια σφιχτή αγκαλιά κι ένα σωρό συμβουλές. Πέρασε στον λαιμό μου ένα φυλαχτό της θεάς του χωριού και μου 'ταξε πως θα ερχόταν στο τέλος του καλοκαιριού, ύστερα απ' τη συγκομιδή, όταν τα γεννήματα θα είχαν αποθηκευτεί και θα πλησίαζε ο καιρός για τις πρώτες βροχές. Τη θυμάμαι να απομακρύνεται με γρήγορο βήμα μες στο δάσος απ' το μονοπάτι που είχαμε έρθει, μου φάνηκε πως κούτσαινε και λίγο.

Έμεινα κοντά πέντε χρόνια στον ναό της Λευκής Θεάς. Όταν λέω στον ναό, εννοώ στην αποθήκη, στο ξύλινο σπίτι πίσω από το μεγάλοπρεπο κτίριο. Μεγάλωσα εκεί, συντροφιά με τα σκυλιά και σε μεσοτοιχία με τα άλογα.

Το πρώτο βράδυ κοιμήθηκα δίπλα τους, στο ιπποτροφείο. Ήταν κάτι τροφαντά άλογα, όλα λευκά και καλοζωισμένα. Γενικά στον κόσμο της Θεάς αγαπούσαν το λευκό χρώμα και το υπηρετούσαν με κάθε τρόπο. Θα έχω όμως την ευκαιρία να σας μιλήσω γι' αυτό το λευκό και το ανακάτεμα στο στομάχι που μου έφερνε, ίσως γιατί εγώ ήμουν μολυσμένος, ενώ οι ιέρειες άσπιλες.

Ήταν ζεστά μέσα στον στάβλο τους, και τη μυρωδιά των αλόγων γρήγορα τη συνήθισα. Με συνήθισαν κι εκείνα, και όταν πήγαινα να τα χαϊδέψω, δεν έδειχναν δισταγμό ούτε και οπισθοχωρούσαν. Είχαν αρχίσει να εξοικειώνονται με τη μυρωδιά μου και σιγά σιγά ηρέμησαν και συνέχισαν απρόσκοπτα τον γαλήνιο βίο τους.

Δεν ήξερα από άλογα, και πέρασε καιρός ώσπου να ξεπεράσω τον αρχικό μου θαυμασμό και να τα βλέπω απλώς

ως χρήσιμα και όμορφα ζώα. Εκείνα τα άλογα δεν είχαν ποτέ σύρει το τέθριππο του Ποσειδώνα, ούτε κάποιο άρμα του πολέμου πατώντας πάνω σε σκισμένες σάρκες. Ήταν άλογα απλά, ακατάλληλα για ημίθεους και ήρωες, με τσιμπούρια και αλογόμυγες, με ιδιοτροπίες, αλλά και με πίστη σ' αυτούς που τα φρόντιζαν, εμπιστοσύνη που την έδειχναν μ' ένα φρούμασμα, το άκουγα τις νύχτες και με να νούριζε. Τα χάιδεψα από την πρώτη νύχτα, και εκείνα μου γαργάλησαν το αυτί με το χνότο τους.

Τις πρώτες εβδομάδες η ζωή μου στον ναό μπήκε σε μια σειρά. Ξεκίνησα απ' τις πιο απλές δουλειές, να μαζεύω τα πεσμένα ξύλα γύρω απ' το δάσος κι ύστερα μ' ένα μικρό τσεκούρι να πελεκάω τα χαμηλά κλαδιά και να τα σέρνω ως τη μεγάλη αποθήκη. Εκεί μετακόμισα με εντολή της αρχιέρειας μέσα στον πρώτο μήνα. Ένα μέρος της αποθήκης φιλοξένησε το κρεβάτι μου κι ένα τραπέζι που κούτσαινε, όπως κι αν το έβαζα να πατήσσει στο σκληρό χώμα. Πρώτη μου ευθύνη ήταν να κρατάω σε μια τάξη όλες τις προμήθειες σε τρόφιμα, όπως και τα εργαλεία. Στοίβαζα τα ξύλα, είχα τον νου μου στα μεγάλα πιθάρια με το κρασί και το λάδι, να έχουν επάνω από το στόμιό τους ένα βαρύ σκέπαστρο, φτυάριζα το κριθάρι να μη σκορπάει και πιάνει περισσότερο χώρο. Έμαθα να τροχίζω τα εργαλεία του θερισμού, να γυαλίζω μπρούτζινα σκεύη, να ράβω πρόχειρα μεγάλα σακιά, να κυνηγάω τα ποντίκια, και ξεφοβήθηκα κάτι μεγάλες αράχνες, που ευτυχώς δεν ήταν κι αυτές άσπρες, αλλά στο χρώμα που έχουν τα γινωμένα μούρα.

Παραδίπλα στην αποθήκη υπήρχαν κάμποσα φραγμένα υπόστεγα, όπου οι ιέρειες φυλούσαν σε ξεχωριστά μέρη τα βόδια, τα αιγοπρόβατα, τους χοίρους, τις κότες και τις χήνες.

Το λευκό χρώμα εξουσίαζε ως παρουσία και επιδίωξη όλον τον κόσμο του ναού, ανθρώπους και ζώα. Οι ιέρειες, επτά τον αριθμό, που είχαν τους κοιτώνες τους στο βάθος του πέτρινου κτιρίου, ήταν πάντα ντυμένες στα λευκά, ακόμη και τις μέρες που η λάσπη περίσσευε στο ξέφωτο. Το πάτωμα του ναού ήταν όλο στρωμένο με άσπρες πλάκες, τα λυχνάρια ασημόλευκα, τα σεντόνια, τα καλύμματα, οι χοντροί μάλλινοι μανδύες, όλα λευκά. Από το κοπάδι με τα γιδοπρόβατα που είχαν στο μαντρί, προτεραιότητα στον θάνατο έδιναν σ' αυτά που δεν ήταν λευκά. Μαύρα, γκρίζα, καφετιά κι άλλα, με τα χρώματά τους μπερδεμένα, ήταν αυτά που γνώριζαν πρώτα το μαχαίρι. Απεναντίας, κάποια πρόβατα με υπόλευκο μαλλί κατάφεραν να γνωρίσουν ακόμη και τα γηρατειά. Ένας μεγάλος άσπρος κόκορας, όπως και οι χήνες, ήταν ζώα που απολάμβαναν σεβασμό και αναστολή στις θυσιαστικές τελετές. Ο μεγάλος βωμός στο κέντρο του ναού ήταν χτισμένος από ασπρουλιάρικες πέτρες, που άκουσα να τις ονομάζουν μάρμαρα. Πολλές φορές μού πέρασε απ' το μυαλό πως η αρχιτέλεια με κράτησε μαζί τους γιατί είχα πολύ λευκό δέρμα και μαλλιά που χρύσιζαν, όταν βέβαια προλάβαινα να τα πλύνω στην πιο κοντινή πηγή.

Ακόμη και σήμερα, όταν θυμάμαι όλη εκείνη την αλαζονεία του λευκού, νιώθω τα έντερά μου να ανακατεύονται. Το λευκό, ας το ομολογήσουμε, δεν είναι καν χρώμα της φύσης, αν εξαιρέσεις κάποια ανθάκια του αγρού, κάτι στρογγυλεμένα τρόχαλα στην όχθη του ποταμού, και τους αφρούς των κυμάτων. Ακόμα και οι γλάροι δεν κρατάνε αυτό το χρώμα σε όλη τους τη ζωή, γεννιούνται λευκοί, ενώ αργότερα μεταμορφώνονται φορώντας ένα όμορφο σταχτί. Χρόνια αργότερα, άκουσα από τους Αχαιούς και την ιστορία του κόρακα, πως αρχικά ήταν λευκός, όμως κάποτε, όταν

έφερε κάποια κακά νέα στους θεούς, ο Απόλλωνας, για να τον τιμωρήσει, τον μεταμόρφωσε σε μαύρο πουλί.

Στον ναό ήταν τέτοια η αφοσίωση σ' αυτό το χρώμα που στις γιορτές της Λευκής Θεάς οι ιέρειες, εγώ και όσοι άλλοι παρευρίσκονταν, αλείφαμε τα πρόσωπά μας με κιμωλία και ψάλλαμε με ιεροπρέπεια τους ύμνους της Θεάς σε πομπή γύρω από τον ναό, κορδωμένοι σαν περιστέρια.

Ύστερα απ' τις πρώτες βδομάδες και αφού κέρδισα την εμπιστοσύνη τους, με άφησαν να πηγαίνω μόνος μου ως το ποτάμι. Ορκίστηκα πως ήξερα να ψαρεύω, που ήταν αλήθεια, κι έφυγα για πρώτη φορά κρατώντας ένα δίχτυ και δυο μεγάλα καμάκια. Εντόπισα έναν βράχο που χωνόταν κάμποσο στο ρεύμα του ποταμού. Έμεινα εκεί κάποιες ώρες αναζητώντας τη λεία μου. Καταλάβαινα πως, αν τα κατάφερνα, θα είχα κι άλλες φορές την ευκαιρία να ακούω τον ήχο του νερού και να ρουφάω αχόρταγα τον αέρα, που μου είχε λείψει στο πυκνό δάσος. Επέστρεψα μ' ένα καλάθι ψάρια.

Με τον καιρό βρήκα τον τρόπο να απλώνω το δίχτυ επιδέξια και να 'χω δίπλα μου το καμάκι μόνο για βοήθεια. Μια ιέρεια είχε πλέξει ένα μεγάλο καλάθι, κι εγώ, βάζοντάς του έναν άξονα και δυο ξύλινες ρόδες, απέκτησα ένα καρότσι για κείνες τις μέρες που ο θεός Αξίός ήταν γενναιόδωρος και υπνώτιζε τα πλάσματά του, ώστε να πέφτουν στα δίχτυα μου. Έπαιζα μ' αυτό, έκανα πως οδηγούσα τάχα ένα πολεμικό άρμα, το οποίο όμως λίγο έμοιαζε με τα αληθινά, που τα γνώρισα αργότερα, στα χρόνια του μεγάλου πολέμου.

Στο τέλος εκείνου του πρώτου καλοκαιριού είχα κερδίσει την ελευθερία να τριγυρνάω κάνοντας μεγάλες αποστάσεις μακριά απ' τον ναό. Μάζευα μούρα, κούμαρα, το φθινόπωρο κάστανια κι ό,τι άλλους καρπούς μπορούσα να βρω

στο δάσος. Χάζευα τους κορμοράνους, που ως ιπτάμενες μελανιές αντιστέκονταν στον κόσμο της Λευκής Θεάς, τους σκαραβαίους με τη μέλαινα ράχη, τα μαύρα σκουλήκια της λάσπης. Είχα καταλάβει πως έτσι είναι ο κόσμος, μια διαπάλη ανάμεσα σε δυο χρώματα, που το καθένα διέθετε τη δική του απειλή και σαγήνη.

Θυμάμαι ότι τη μέρα που ήρθαν τα πρωτοβρόχια βάδι-σα στο μονοπάτι απ' όπου είχαμε έρθει με τη μάνα. Εξερεύνησα τη γύρω περιοχή προσεκτικά και ανακάλυψα μια κουφάλα σ' έναν γέρικο πλάτανο· χωμένος εκεί μπορούσα να εποπτεύω το μονοπάτι. Ίσα που χωρούσα, όμως έμεινα ώρα πολλή να την περιμένω. Υπολόγιζα ότι πέρα στο χωριό οι δουλειές στα χωράφια θα είχαν πια τελειώσει. Θα είχαν μαζέψει στα σπίτια τους τα μπιζέλια, το κεχρί και το κριθάρι. Η μάνα θα κρατούσε τον λόγο της και θα ερχόταν, δίχως αμφιβολία, αυτό πίστευα.

Πέρασα πολλά απογεύματα μέσα σε κείνη τη στενή κουφάλα. Ήταν ώρες που έκλεινα τα μάτια μου και βυθιζόμουν στον ύπνο. Οι Φωνές δε με επισκέπτονταν πια, μιαν ελπίδα είχα μόνο, να έρθουν στα όνειρά μου. Εκείνα είχαν απομείνει η μοναδική ορθάνοιχτη πόρτα σε άλλους κόσμους, απ' όπου περίμενα να ακούσω οδηγίες και γλυκούς ύμνους. Τι θα έπρεπε να κάνω; Πώς θα έστελνα ένα μήνυμα στη μάνα, σε ποιους θεούς να προσεύχομαι; Δεν ήμουν σίγουρος αν έπρεπε να αναζητήσω τη Λευκή Θεά στον ύπνο μου.

Όσο πλησίαζε ο χειμώνας και οι ώρες του απογεύματος κόνταναν, το σκοτάδι έπεφτε πιο νωρίς, και γι' αυτό έμενα στην τρύπα του δέντρου όλο και λιγότερο. Όταν έπεσε το πρώτο χιόνι, άφησα το φυλαχτό της μάνας μέσα στη σπηλιά του δέντρου και δεν ξαναπήγα. Η μάνα θα είχε πεθάνει ή θα κουβαλούσε στην κοιλιά της ένα άλλο παιδί κι έτσι δε θα μπορούσε να περπατάει μεγάλες αποστάσεις.